

УДК 378:821.161.2

Лідія БОНДАРЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Херсонського державного університету,
м. Херсон, Україна
e-mail: amalchenko@ksu.ks.ua

ТЕЛЕУРОК ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядаються теоретичні аспекти дисципліни «Методика викладання української літератури» та узагальнюється досвід підготовки зі студентами факультету філології та журналістики Херсонського державного університету телеуроків із вітчизняного письменства. Зокрема подаються основні завдання курсу; перераховуються теми, визначені авторською навчальною програмою; аналізується процес підготовки майбутніх філологів до розробки конспекту та зйомки матеріалу. У публікації також представлено критерії оцінки телеуроків з української літератури, створених студентами третього курсу спеціальності «Філологія (українська, англійська мова та література)».*

Ключові слова: методика викладання української літератури, вищий навчальний заклад, студент-філолог, навчальна програма, інноваційні методи навчання, телеурок, оцінка навчальних досягнень.

Сучасний учитель української літератури покликаний формувати читацьку культуру, літературну компетентність, гуманістичний світогляд, національну свідомість, високу мораль, активну громадянську позицію, естетичні смаки і ціннісні орієнтації учнів цифрової епохи. Представники так званого покоління Z не уявляють світ без мобільних телефонів та інтернету. Ці винаходи людської цивілізації супроводжують їх із самого народження. Захоплення ними значною мірою зумовлює втрату інтересу до читання паперової книги. Особливо болюче вона позначається на роботі вчителя літератури, тому виховання словесника третього тисячоліття вимагає пошуку нових підходів до викладання методичних дисциплін у вищій школі.

В останні десятиліття відбулося значне оновлення змістового наповнення фахової підготовки учителя літератури. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх словесників розкрито в публікаціях Ю. Бондаренка, Н. Волошиної, С. Жили, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, О. Семеног, А. Ситченка, В. Шуляра та ін. Зокрема праця Г. Токмань окрім засвоєння теоретичних понять сучасної методики літератури спрямовує студентів на виконання конкретних завдань, наприклад, таких: спроектувати дискусійний момент заняття, написати конспект уроку, запропонувати його оригінальну ситуаційну структуру, під-

готувати медіа-презентацію однієї з програмових літературних тем [4]. У посібнику-практикумі Л. Башманівської та Н. Білоус подані матеріали для занять із методики літератури, у тому числі спрямовані на формування практичних умінь майбутніх фахівців [1]. Однак це питання потребує подальшої розробки.

Мета статті – узагальнити досвід підготовки студентів третього курсу спеціальності «Філологія (українська, англійська мова та література)*» факультету філології та журналістики Херсонського державного університету до створення телеуроків з української літератури.

Згідно із навчальним планом бакалаврів цієї спеціальності методика української літератури майбутні учителі-словесники опановують на третьому курсі упродовж півроку. Її мета – формування у студентів-філологів знань, умінь і навичок викладання курсу української літератури в середніх навчальних закладах усіх типів. Серед основних завдань – вироблення у них навичок науково обґрунтованого планування навчально-виховного процесу з української літератури, організації та проведення сучасного уроку з української літератури; умінь застосовувати засоби розвитку читацької культури учнів, навичок інтерпретації та ідейно-художньої оцінки літературного твору; здатності застосовувати різні прийоми вивчення понять теорії літератури; умінь роботи з фаховими виданнями та методичними джерелами та

ін. [2]. Відповідно до вимог освітньо-професійної програми по завершенні курсу студенти повинні, зокрема, знати специфіку, типологію та структуру уроку літератури; принципи, джерела, форми і методи вивчення біографії письменника; основні етапи роботи над художнім твором; принципи та шляхи аналізу художнього твору; особливості вивчення епічних, ліричних, драматичних та фольклорних творів; методика формування в учнів теоретико-літературних понять та вміння науково обґрунтовано підготувати і провести сучасний урок української літератури.

Зважаючи на малу кількість аудиторних годин, виділених навчальним планом на опанування курсу методики студентами цієї спеціальності (8 практичних занять), неможливо надати змогу провести хоча б фрагмент уроку кожному представнику академічної групи. Варіантом виходу із такої ситуації слугує моделювання телеуроків. Починаємо його після опрацювання на заняттях та шляхом самостійної роботи студентів таких тем: методика викладання літератури як наука; учитель-словесник і його професійні якості; зміст і структура шкільного курсу української літератури; методи і форми навчання; особливості сприймання учнями різних вікових категорій художньої літератури; сучасний урок літератури; вивчення біографії письменника; методика вивчення художнього твору [2]. Опановуючи цей матеріал третьокурсники мали змогу переглянути фрагменти уроків, окремі заняття провідних учителів української літератури, студентів-практикантів четвертого-п'ятого років навчання та телеуроки, доступні в інтернет-мережі, зокрема заняття для учнів 6-го класу з теми «Андієвська притча «Говорюща риба» учителя Сергія Данька, підготовленого для показу ТРК «Акцент». На допомогу студентам розробили таку пам'ятку:

- за чинними програмами оберіть тему, що Вас цікавить;
- за науково-методичними джерелами, у тому числі представленими в інтернет-мережі, проаналізуйте досвід учителів-словесників із її розгляду;
- дотримуйтеся вимог методичної науки до структури сучасного уроку літератури та опрацювання визначеного Вами навчального матеріалу;
- змодельуйте власний методичний варіант її вивчення та обов'язково проконсультуйтеся щодо нього з методистом;

- прагніть до того, щоб Ваше заняття було якомога більше унаочнене;
- технічні характеристики відеоматеріалу мають бути належної якості;
- тривалість телеуроку – 20 хвилин;
- пам'ятайте, що на кожному етапі підготовки матеріалу Ви можете отримати консультацію методиста.

Майбутні вчителі мали змогу самостійно визначити тему уроку, оскільки, як свідчить практика, цей варіант є більш ефективним у порівнянні із роботою над варіантом, запропонованим викладачем [3].

Аналіз отриманих відеофрагментів засвідчив, що студенти обрали матеріал як для основної, так і для старшої школи. За дидактичною метою вони віддали перевагу урокам засвоєння нових знань і розвитку на їх основі вмінь та навичок і комбінованим заняттям. За характером навчального матеріалу – урокам опрацювання художнього твору. Жанрова палітра аналізованих текстів виявилася доволі розмаїтою: оповідання, новела, усмішка, повість, байка, поема, роман, ліричний вірш, комедія. До уроку вивчення життєпису письменника не звернувся жоден студент.

Загалом третьокурсники продемонстрували розуміння структури сучасного уроку літератури. Їх заняття, зокрема уроки засвоєння нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок, містили такі обов'язкові вузлові елементи: оголошення теми і мети уроку, мотивація навчальної діяльності; сприймання, засвоєння та осмислення вихованцями нової інформації; підсумок; оголошення домашнього завдання та інструктаж до його виконання.

Із метою мотивації навчальної діяльності школярів третьокурсники використали емоційно наснажене вступне слова вчителя, постановку проблемних питань, наочність, епіграф. Більшість студентів підібрали до своїх уроків влучні вислови та продемонстрували вміння працювати з ними. Наприклад, на занятті за оповіданням Л. Пономаренко «Гер переможений» вони використали поетичні рядки Олени Теліги «Не зірвуться слова, гартовані, як криця, І в руці перо не зміниться на спис, Бо ми лише жінки. У нас душа криниця...». На уроці за усмішками Остапа Вишні – вислів Олеса Гончара «Остап Вишня, хто він для нас? Країна веселої мудрості. Слава України, її невмируща краса», на занятті за новелою Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном» – вислів автора «Якщо тебе ніколи

не охоплювало бажання обійняти всю землю, прилаштити бродячого собаку, підняти із землі зірваний листок і цілувати його – значить, ти ще не любив», а на уроці за повістю В. Нестайка «Тореадори з Васюківки» – народне прислів'я «Кожна пригода – до мужності дорога». Ці епіграфи також допомогли учителям поєднати усі навчальні ситуації в єдине ціле та підсумувати проведenu роботу.

Готуючи учнів до сприймання художнього твору (Л. Глібов «Щука», С. Чернілевський «Теплота родинного інтиму» та ін.) студенти використали слово вчителя, унаочнене відеорядом та комп'ютерною презентацією; роботу з портретом автора; відеозагадки тощо. Для першого читання віршів та байок – декламацію вчителя, актора у поєднанні із переглядом фото- і відеоматеріалів. Під час підготовки телеуроків з'ясувалося, що така форма заняття відкриває широкі можливості для проведення словникової роботи. Для пояснення нових понять майбутні вчителі демонстрували схеми, фотографії, відеофрагменти, сторінки довідкових видань, супроводжуючи їх перегляд власним словесним тлумаченням або «залучаючи» учнів до підбору синонімів.

Аналізуючи програмові тексти, третьокурсники загалом дотримувалися послідовності розгляду творів різних родів літератури, визначених методичною наукою. Вони використали для цього слово, розповідь учителя, постановку проблемних питань, роботу зі схемами, таблицями, складання асоціативних куштів, зачитування цитат тощо.

На етапі закріплення матеріалу найпопулярнішими виявилися тести закритого типу (із вибором однієї правильної відповіді та на встановлення відповідності). Як правило, студенти після демонстрування завдання робили паузу для обдумування на декілька секунд і далі вказували правильну відповідь.

З'ясувалося, що оскільки у вчителя під час телеуроку немає можливості спостерігати за реакцією аудиторії на матеріал, відразу коментувати всі складні і незрозумілі школярам питання, такі заняття потребують більшого унаочнення. Воно дозволяє створити необхідний настрій, активізувати увагу учнів, збільшити обсяг поданої інформації і водночас полегшити її сприймання, надати уроку динамічності. Для цього студенти залучили усі види наочності: предметну й образну (книги, фотознімки, окремі предмети в натурі, малюнки, портрети письменників);

словеснообразну (фонозаписи народних пісень, віршів, уривків із епічних, ліро-епічних та драматичних творів, підготовлених з участю відомих акторів); умовно-схематичну зображувальну наочність (таблиці та схеми), динамічну синтетичну наочність (фрагменти кінофільмів, записів телепрограм), картини та ілюстрації відомих художників. Наприклад, Журавльова Єлизавета у процесі підготовки учнів до сприймання новели Л. Пономаренко «Гер переможений» використала портрет авторки, кінохроніку того часу; під час аналізу – таблицю із цитатами про ставлення полонених до міста і його жителів, про ставлення мешканців та дітей до полонених, ілюстрації, картку із «паспортом» твору; опрацьовуючи поняття «художня деталь» та її роль у цьому тексті – шматки цегли, вазон із квіткою, мотузку для білизни, прищепки, родинні фотографії тих часів.

Місцем «проведення» телеуроків стали шкільний клас, університетська аудиторія, власна кімната, міський парк, сквер біля пам'ятника Т. Шевченкові, сосновий ліс. Частина студентів комбінували місце зйомки, що дало змогу створити потрібний емоційний фон, підтримувати глядацьку увагу. Так, зокрема, Тиршу Юнія розпочала свій урок за поезією Лесі Українки «Давня весна» з власного робочого місця. Вона звернулася до аудиторії зі вступним словом, що виконувало роль мотивації до навчальної діяльності, і запропонувала глядачам заплющити очі. Наступний кадр переніс учнів до оleshківського лісу, в якому і пройшла решта уроку. Студентка Мельникова Анастасія вдало використала простір шкільного класу. Вона провела заняття за вчительським робочим столом, біля дошки, ноутбука, репродукції картини на стіні. Зміна інтер'єру в кадрі доречно підкреслила логіку подачі навчального матеріалу.

Серед недоліків телеуроків, підготовлених студентами, можна виділити зловживання відеофрагментами і тестовими завданнями. Окремо хочемо наголосити на визначенні провідної думки твору відразу після формулювання його теми, що суперечить логіці наукового аналізу. На жаль, такий підхід зараз досить популярний у вчительських конспектах уроків, оприлюднених через інтернет-мережу та на сторінках методичних посібників і науково-методичних періодичних видань. Як з'ясувалося, проведена на лекційних і практичних заняттях робота виявилася недостатньою для переборення цієї помилкової практики.

Основними вимогами до студентських відеоуроків були: відповідність положенням методичної науки, нестандартний підхід, належний технічний рівень запису, подача матеріалу у встановлені терміни.

Для оцінювання телеуроків розробили такі критерії:

- оцінка «відмінно» (100–90 балів) – заняття триває 18–20 хвилин, його зміст і структура повністю відповідають нормам методики, студент продемонстрував креативний підхід до розкриття теми, відеозапис виконано на належному технічному рівні, матеріал поданий на перевірку вчасно;
- оцінка «добре» (89–74 бали) – заняття триває 15–17 хвилин, його зміст і структура відповідають нормам методики, студент продемонстрував елементи креативного підходу до розкриття теми, відеозапис виконано на належному технічному рівні, матеріал поданий на перевірку вчасно;
- оцінка «задовільно» (73–60 балів) – заняття триває 11–14 хвилин, його зміст і структура загалом відповідають нормам методики, студент не продемонстрував креативний підхід до розкриття теми, відеозапис загалом виконано на належному технічному рівні, матеріал поданий на перевірку із запізненням;
- оцінка «незадовільно» (59–35 балів) – заняття триває до 10 хвилин, його зміст і структура лише частково відповідають нормам методики, студент не продемонстрував креативний підхід до розкриття теми, відеозапис виконано на неналежному технічному рівні, матеріал поданий на перевірку із значним запізненням;
- оцінка «незадовільно» (34–0 балів) – запис телеуроку відсутній.

Із метою з'ясування ставлення третьокурсників до процесу підготовки телеуроків та їхньої оцінки кінцевого результату провели анонімне анкетування. Аналіз відповідей засвідчив, що студенти загалом задоволені своєю роботою. Вони набули певного досвіду моделювання та проведення уроків, спробували свої сили в якості «і автора, і режисера, і актора», відчували свою персональну відповідальність за якість заняття, побачили себе зі сторони, зрозуміли, над усуненням яких недоліків треба працювати. Також респонденти наголошували на тому, що форма телеуроку дає змогу відразу виправити допущені помилки, перезнявши пев-

ні фрагменти. Окремі студенти констатували, що відкрили в собі неочікувані здібності до вчительської роботи. Частина опитаних відзначила, що цей матеріал вони зможуть використати під час педагогічної практики та в майбутній професійній діяльності.

Отже, проведена робота засвідчила, що підготовка телезанять сприяє поглибленню у студентів знань про структуру сучасного уроку літератури, специфіку вивчення творів різних родів і жанрів, формуванню у них умінь моделювати і проводити уроки літератури. Викладачеві вона дає змогу побачити своїх вихованців у ролі вчителів, оцінити їх уміння керувати власними емоціями, виступати перед аудиторією, слідкувати за своїм мовленням, тримати увагу уявних школярів тощо. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці методичних рекомендацій до підготовки телеуроків за різними видами навчального матеріалу.

Список використаних джерел

1. Башманівська Л. А. Практикум з методики викладання української літератури / Л. А. Башманівська, Н. М. Білоус. – К. : Слово, 2013. – 144 с.
2. Бондаренко Л. Г. Методика викладання української літератури / Л. Бондаренко // Збірник авторських програм навчальних дисциплін літературознавчого циклу для студентів I-V курсів денної, заочної та екстернатної форм навчання. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2015. – С. 153-158.
3. Бондаренко Л. Г. Методика організації рольової гри «Урок літератури» для студентів-філологів (із досвіду роботи) / Л. Бондаренко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. – № 5. – С. 42-43.
4. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі / Г. Л. Токмань. – К. : Академія, 2012. – 312 с. – (Альма-матер).

References

1. Bashmaniwska L. A. (2013) *Praktikum z metoduku wukladannja ukrajinskoji literatyru* [Workshop on methods of teaching Ukrainian literature]. Kiev: Slowo, 144 [in Ukrainian].
2. Bondarenko L.G. (2015). *Metoduka wukladannja ukrajinskoji literatyru* [Methodology of teaching Ukrainian literature] // *Zbirnik awtorskuh program nawchalnuh duszuplin literaturoznawchogo cukly dla studentiw I-V kursiw dennoji, zaocznoji ta eksternatnoji form nawchannja* [Collection programs copyright literary disciplines for students and cycle-V courses full-time, correspondence and external forms of education]. Herson, 153-158 [in Ukrainian].
3. Bondarenko L.G. (2015). *Metoduka organizatsiji rolowoji gru «Yrok literatyru» dla studentiw-filologiw (iz doswidu robotu)* [Methodology of organization of a role-playing game for students-philologists (from work experience)] // *Ukrajinska literatyra w zagalnooswitinij shkoli* [Ukrainian literature in a secondary school]. № 5. – 42-43 [in Ukrainian].
4. Tokman G. L. (2012) *Metoduka nawchannja ukrajinskoji literatyru w serednij shkoli* [Methodology of teaching Ukrainian literature]. Kiev: Akademia, 312 [in Ukrainian].

Бондаренко Л. Г.

ТЕЛЕУРОК КАК СОВРЕМЕННАЯ ФОРМА ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТА-ФИЛОЛОГА К ПРОВЕДЕНИЮ ЗАНЯТИЙ ПО УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье рассматриваются теоретические аспекты дисциплины «Методика преподавания украинской литературы» и обобщается опыт подготовки со студентами факультета филологии и журналистики Херсонского государственного университета телеуроков по отечественной литературе. В частности подаются основные задачи курса; перечисляются темы, определенные авторской учебной программой; анализируется процесс подготовки будущих филологов к разработке конспекта и съёмке материала. В публикации также представлены критерии оценки телеуроков по украинской литературе, подготовленных студентами третьего курса специальности «Филология (украинский, английский язык и литература)».*

Ключевые слова: методика преподавания украинской литературы, высшее учебное заведение, студент-филолог, учебная программа, инновационные методы обучения, телеурок, оценка учебных достижений.

Bondarenko L.

TV LESSON AS A MODERN FORM OF STUDENT-PHILOLOGIST'S PREPARATION TO CONDUCT UKRAINIAN LITERATURE PRACTICAL LESSONS

The article emphasizes that the training of philologist of the third Millennium requires search of new approaches to study methodological disciplines in higher school .The theoretical aspects of the course «Methodology of teaching Ukrainian literature» are studied and the experience of organizing of TV lessons in domestic writing by the third year students of specialty «Philology (Ukrainian, English Language and Literature)» of the Faculty of Philology and Journalism of Kherson state University is summarized. In particular, the process of future philologists' preparation to the elaboration of conspectus and material filming is analyzed. It is stressed, that it starts after the work during the practical lessons and by students is analyzed self-work with different topics: methodology of teaching Ukrainian literature; teacher-philologist and his occupational qualities; the content and structure of Ukrainian literature school course; methods and forms of teaching; the particularities of perception of artistic literature; modern lesson in literature; learning the biography of the writer; the methodology of artwork studying. Mastering this material the third year students have the opportunity to watch fragments of the lessons, individual classes of leading teachers of Ukrainian literature, students-trainees of the fourth and fifth courses and TV lessons available on the Internet. Lessons prepared by the students are analyzed according to their theme, goal, selected type, structure, methods and ways, used demonstrativeness, etc. The main requirements for students' TV lessons were: accordance with the positions of methodical science, non-typical approach, appertaining technical level of recording, supply of material within the deadline. The publication also presents the criterions to evaluation of Ukrainian literature TV lessons upon the 100-point system.*

Practice has shown that preparation of such practical lessons helps to improve students' knowledge in the structure of the modern lesson of literature, the specifics of studying literary works of different types and genres, to form their skills in modeling and teaching literature lessons. Perspectives for the further research we see in elaboration methodical recommendations for the preparation TV lessons upon different types of educational material.

Key words: methodology of teaching Ukrainian literature, higher education institution, student-philologist, curriculum, innovative teaching methods, TV lesson, evaluation of educational achievements.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2017